Museu de Belles Arts de València

GALERIA DE DONES ARTISTES

Presentació

2022

DONES I ARTISTES

Introducció

El públic del segle XXI reconeix noms d'artistes dones molt rellevants com els de Sofonisba Anguissola, Artemisia Gentileschi o Rosalba Carriera. No obstant això, fa unes dècades no era així. Les dones, a conseqüència de la fabricació del mite del geni en el segle XVI, van ser apartades d'una esfera que es va considerar, cada vegada més, com una activitat intel·lectual. Es va vetar sistemàticament l'accés femení al pinzell o al cisell. Fins i tot hui, quan la historiografia ha rescatat noms com els d'Anguissola i Gentileschi, moltes vegades es tracta la seua figura com a anècdota, digna de ser estudiada més com a raresa que com a vertadera artista.

El tradicional bloqueig de l'accés de les dones a l'educació artística va començar a clivellar-se en el segle XVIII gràcies a la proliferació de les Acadèmies. No obstant això, les dames a les aules van continuar sent considerades durant molt de temps com a artistes d'afició. Van pintar i van dibuixar al costat dels millors artífexs masculins, però no se les va permetre accedir a l'exercici professional de les arts. Tan sols unes poques com Marie-Louise-Élisabeth Vigée-Lebrun, Rosa Bonheur o Berthe Morisot van aconseguir, amb grans esforços, esquivar la rígida normativa de la societat patriarcal.

A Espanya la situació de les dones i les arts durant els inicis del món contemporani va ser, si cap, més dura per a les protagonistes d'aquest periple. Encara durant les primeres dècades del segle XX, mentre en la resta d'Europa la situació canviava, Maria Sorolla i Emília Torrente van haver de renunciar a viure del seu art. Ambdues van ser deixebles dels més famosos artistes del moment, Joaquim Sorolla i Marià Benlliure i, no obstant això, no van aconseguir obrir-se camí. Va ser necessari esperar una mica més perquè dones tan diferents en ideologia i opció estètica com Manuela Ballester i Rosario de Velasco aconseguiren, d'una vegada, ser les artistes reconegudes internacionalment que també les seues predecessores van meréixer ser.

Dones i artistes

MARIA SOROLLA, L'ARTISTA QUE NO VA PODER SER

Maria Clotilde Sorolla García (València, 1889 - Madrid, 1956), va ser una gran pintora formada en la tradició de Joaquim Sorolla, el més famós pintor espanyol del període d'entresegles.

Sorolla va inculcar als seus fills l'afició per les arts i Maria es va decantar per la pintura, activitat que mai va exercir de manera professional, per la qual cosa la seua producció artística va ser escassa. No obstant això, en 1926 va participar amb la seua germana Helena, escultora formada amb Francisco Marco Díaz-Pintado, en la primera mostra d'art femení del prestigiós Lyceum Club de Madrid. En aquesta exposició ambdues van rebre una bona crítica i van vendre algunes peces.

Maria Sorolla es va casar en 1916 amb el també pintor Francisco Pons Arnau i, malgrat els seus prometedors inicis, es va veure eclipsada pel seu pare i el seu marit. En les mateixes circumstàncies es va trobar la seua germana Helena, la trajectòria de la qual es va diluir després de casar-se i tindre fills. Lamentablement, les responsabilitats que la societat espanyola imposava a una dona a principis del segle XX rarament van contemplar el seu desenvolupament personal més enllà de l'àmbit familiar, i són comptats els casos en els quals aquestes artistes van practicar la pintura com alguna cosa més que una afició.

Dones i artistes

ELENA CARABIA. UNA VIDA TRUNCADA

El conjunt de pintures exposat resulta especialment interessant perquè resumeix la breu vida d'Elena Carabia de Foyos i Espert (1880-1897), una artista malmesa a la València del segle XIX. Elena va ser l'única filla d'una família burgesa que va adquirir la seua cultura pictòrica com a part d'una refinada educació, però que va aconseguir una qualitat tècnica que anticipava un futur prometedor.

El 'Retrat d'Elena Carabia amb para-sol', pintat magistralment per Josep Mongrell en 1895, és la seua imatge infantil amb quinze anys. En la tela l'artista reflecteix la candidesa del seu rostre, que contrasta amb l'ampul·lositat del vestit blau i la sofisticació del para-sol amb motius orientals. No gaire distant en el temps, el seu retrat mortuori envoltada de flors, també de Mongrell, torna a mostrar Elena després de la seua mort per febre tifoidal cerebral en 1897, tal com va recollir la premsa de l'època.

'Paisatge' i 'Un banc del parc' són les dues úniques obres autògrafes de l'artista que han arribat fins als nostres dies. Es tracta de dues peces que, pel seu format, van ser realitzades probablement per a la decoració d'un palauet, i donen compte que Elena Carabia podria haver arribat a ser una notable pintora a la València de principis del segle XX.

JOSEP MONGRELL | ELENA CARABIA AMB PARA-SOL

Dones i artistes

EMÍLIA TORRENTE. L'ESCULTORA ENCARA DESCONEGUDA

La majoria de les escultores d'entresegles es van formar amb grans mestres i, a vegades, dins del taller familiar: María Sicluna i Francisca Rodas van assistir al taller d'Agustí Querol; Isabel Pastor va ser alumna de Victorio Macho, i Carmen Alcoverro es va formar amb el seu pare José Alcoverro. Emília Torrente, per part seua, es va formar sota la supervisió de Marià Benlliure al costat de Leopoldina Benlliure i María Tarifa.

En les Exposicions Nacionals de Belles Arts el nombre d'escultores participants va ser molt escàs, amb tan sols vint-i-huit dones entre 1900 i 1936. La premsa especialitzada de principis del segle XX va incidir en què l'escultura era una disciplina viril que resultava especialment exigent en el físic, per la qual cosa eixa virilitat va ser l'atribut comú que es va utilitzar per a designar les escultores amb més talent. No obstant això, paradoxalment, també es va imposar la creença tradicionalista que la temàtica triada per les artistes havia d'estar vinculada a allò considerat propi del sensible i femení: l'amor i la maternitat.

Les biografies vital i artística d'Emília Torrente a penes estan traçades en l'actualitat. Es conserva una obra seua en el Museu Marià Benlliure de Crevillent, 'Mare amb infant' (1930). El retrat d'Emília Torrente va ser modelat en guix per Marià Benlliure en 1930 com a mostra de l'afecte i respecte que professava cap a la seua deixebla. No obstant això, els busts d'Emília Torrente, obra del seu mestre, recuperen una altra part del periple vital de l'artista i fixen la seua imatge per al record.

MARIÀ BENLLIURE | RETRAT D'EMÍLIA TORRENTE

Dones i artistes

MANUELA BALLESTER. LA DONA COM A SUBJECTE DE LA PINTURA

Manuela Ballester (1908-1994) va nàixer en una família immersa en l'art. El seu pare, Antonio Ballester Aparicio, era escultor i professor de l'Escola de Belles Arts de Sant Carles de València, on Manuela es va matricular en l'especialitat de pintura. Durant la seua època com a estudiant va simpatitzar social i artísticament amb el grup de la Generació Valenciana dels Trenta, del qual formava part el seu futur marit, Josep Renau.

En 1939 la parella Ballester-Renau es va exiliar a Mèxic, on va romandre fins a 1959. Allí Manuela Ballester va participar en diversos murals decoratius i diverses exposicions col·lectives. En 1959 Manuela Ballester es va traslladar a Berlín, on va continuar treballant com a pintora i il·lustradora, gaudint de notable èxit, fins al punt que en 1980 la Galeria Estil de València va organitzar una exposició retrospectiva sobre la seua obra.

L'autoretrat de Manuela Ballester, com qualsevol autoretrat, és un gest simbòlic en el món de l'art, una mostra d'autoafirmació de l'artista i del valor, tant de la seua persona, com del seu ofici. Un autoretrat pretén mostrar al públic el subjecte que hi ha darrere de la pintura i, des de Sofonisba Anguissola i Artemisia Gentileschi, aquesta acció va suposar per a la dona una ruptura amb la seua objectualització i una reivindicació del paper actiu de l'artista en el quadre. La dona, a través de la creació i control de la seua pròpia imatge, va deixar de ser l'objecte de l'art per a ser el seu subjecte actiu.

MANUELA BALLESTER | AUTORETRAT

Dones i artistes

ROSARIO DE VELASCO. L'ART MÉS ENLLÀ D'IDEOLOGIES

Rosario de Velasco continua sent una de les artistes més desconegudes dels anys 30 a Espanya. La seua formació acadèmica a Madrid es va produir al costat de Fernando Álvarez de Sotomayor i, sobretot, va ser fruit de la seua àvida curiositat pel Novecento italià i la Nova Objectivitat alemanya. Aquest interés li va arribar filtrat a través de les revistes i de la contemplació de l'obra d'autors com Carlo Carrà, Felice Casorati i Ardengo Soffici en el Palau d'Exposicions del Retiro en 1928.

El seu acostament a les idees de la Falange Espanyola de les JONS i de José Antonio Primo de Rivera la va portar a col·laborar amb la revista Vértice entre 1937 i 1946, on va il·lustrar la ideologia del nou règim. En aquest context s'ha de situar la pintura 'La matança dels innocents' (1936), en la qual Rosario de Velasco va utilitzar una temàtica religiosa per a elaborar una obra de clar contingut polític realitzada amb la finalitat de mobilitzar la societat.

Aquesta deriva del realisme cap a l'acció política va ser una tendència freqüent en un moment convuls de la història d'Espanya en el qual l'art es va posar al servei de la propaganda. No obstant això, mentre que amb la democràcia es va recuperar als artistes republicans exiliats i oblidats, Rosario de Velasco va ser ignorada tant pel seu gènere com per la seua ideologia. La riuada de 1957 no va fer sinó aprofundir en la marginació de 'La matança dels innocents' i va deixar el quadre durant anys cobert de fang i amb marques d'aigua. La magnífica i pertorbadora obra va ser atribuïda a Ricard Verde sobre la base del monograma de la seua signatura, RV, fins que en 1995 va ser retornada a Rosario de Velasco.

ROSARIO DE VELASCO | LA MATANÇA DELS INNOCENTS

Dones i artistes

MARTHE SPITZER. UNA ARTISTA EUROPEA A L'ESPANYA DE LES AVANTGUARDES

La fama de l'art espanyol del Segle d'Or va permetre que, des de principis del segle XX, alguns artistes europeus i americans viatjaren a Espanya per a aprendre dels grans mestres de la pintura barroca o de la dramàtica imatgeria castellana, però també de la renovació avantguardista que es respirava en les primeres dècades del segle XX. En aquest context se situen l'artista danesa Eva Aggerholm (1879-1959), la xilena Laura Rodig (1901-1972) i la francesa Marthe Spitzer (1877-1956).

Spitzer, amb una obra molt pròxima a l'estètica de Bourdelle, Bernard i Maillol, renovadors de l'escultura europea d'avantguarda, va exposar cinc busts en bronze en el saló Lacoste de Madrid en 1917. Ací es van alternar retrats com el del poeta Juan Pedro Altermann amb imatges «castisses» que representen, a la manera de Julio Antonio, trets populars que transcendeixen el costumisme finisecular. És el cas de l'obra que ací ens ocupa, 'La jeune fille latine'.

La crítica de l'època, fins i tot sent positiva, va analitzar l'obra de Marthe Spitzer des d'una òptica heteropatriarcal que necessitava establir categories estètiques diferenciades per al masculí i el femení. Així, l'empenta i el vigor es van considerar propis de l'home, mentre que la sobrietat, la delicadesa i l'emotivitat van ser adscrites a la dona. Res més lluny de la realitat. L'art de Marthe Spitzer va resultar brillant des de qualsevol òptica, perquè només així s'explica que el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts adquirira aquesta peça per al Museu de Belles Arts de València.

MARTHE SPITZER | LA JEUNE FILLE LATINE

Dones i artistes

ADRIENNE GUILLOU

Les notícies sobre aquesta artista nascuda a París són molt escasses i assenyalen que, malgrat la seua qualitat, no va poder dedicar-se a l'exercici professional de la pintura. Adrienne Guillou va presentar diverses obres en els salons parisencs de 1880, 1881 i 1882 i 'París, vista des de Suresnes' va participar en el saló de 1880 en el Palais des Champs Élysées. Resulta singular l'enquadrament d'aquesta panoràmica de París presa des de Suresnes, en les proximitats del Bois de Boulogne, amb una línia d'horitzó baixa i ampli celatge, en la qual es distingeix, a l'esquerra, l'Arc de Triomf. Es percep, en el delicat llenç, el ressò encara fresc de la pintura au plein air de l'Escola de Barbizon i de la renovació duta a terme per l'Impressionisme.

L'ambient parisenc de la segona meitat del segle XIX, amb la proliferació dels salons i certàmens i les actituds trencadores d'alguns dels protagonistes de l'escena artística, sembla, a simple vista, més propici que l'Espanya huitcentista per a les dones artistes. Així, Berthe Morisot (1841-1895) va aconseguir ser una de les protagonistes principals del moviment impressionista. No obstant això, la pròpia història de Morisot i d'altres dones com la formidable escultora Camille Claudel (1864-1943), plena de dificultats i traves al propi desenvolupament professional, mostra que, també a Europa, quedava un llarg camí per recórrer per a aconseguir la igualtat.

ADRIENNE GUILLOU | PARÍS, VISTA DES DE SURESNES

OBRES EXPOSADES

María Sorolla García (1890-1956)
Chula
1925. Oli sobre tela
Donació de Francisco Pons Sorolla (1957)

Chula
1925. Óleo sobre lienzo
Donación de Francisco Pons Sorolla (1957)

Inv. 1308

Francisco Pons Arnau (1886-1953)
Retrat de noces de Maria
Oli sobre tela
Donació de Jaime Gómez-Llera Pons-Sorolla (2018)

Retrato de boda de María
Óleo sobre lienzo
Donación de Jaime Gómez-Llera Pons-Sorolla (2018)

Inv. 1/2018

Mariano Benlliure Gil (1862-1947)
Maria Sorolla García
ca. 1919. Guix
Donació de l'artista (1940)

María Sorolla García
ca. 1919. Yeso
Donación del artista (1940)

Inv. 128

Elena Carabia de Foyos (1880-1897)
Un banc del parc
1897. Oli sobre tela

Un banco del parque
1897. Óleo sobre lienzo

Inv. 2259

Elena Carabia de Foyos (1880-1897)
Paisatge
1897. Oli sobre tela

Paisaje
1897. Óleo sobre lienzo

Inv. 2260

José Mongrell Torrent (1870-1937)
Elena Carabia i Espert amb para-sol
1895. Oli sobre tela

Elena Carabia y Espert con sombrilla
1895. Óleo sobre lienzo

Inv. 2258

José Mongrell Torrent (1870-1937)
Elena Carabia i Espert difunta
1897. Oli sobre tela

Elena Carabia y Espert difunta
1897. Óleo sobre lienzo

Inv. 2262

Emilia Torrente Sancho (1903-1987)
Retrat de dona
Guix
Donació de Santiago Borrás Aznar (2022)

Retrato de mujer
Yeso
Donación de Santiago Borrás Aznar (2022)

Inv. 1/2022

Mariano Benlliure Gil (1862-1947)
Retrat d'Emília Torrente
1930. Guix
Donació de l'artista (1940)

Retrato de Emilia Torrente
1930. Yeso
Donación del artista (1940)

Inv. 2575

Mariano Benlliure Gil (1862-1947)
Retrat d'Emília Torrente
Bronze
Fosa pòstuma en 1975 a partir de l'original en guix donat per l'artista

Retrato de Emilia Torrente
Bronce
Fundición póstuma en 1975 a partir del original en yeso donado por el artista

Inv. 121

Manuela Ballester Vilaseca (1908-1994)
Autorretrat
Oli sobre fusta
Col·lecció Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

Autorretrato
Óleo sobre tabla
Colección Real Academia de Bellas Artes de San Carlos

Inv. 1/2003

Manuela Ballester Vilaseca (1908-1994)
Retrat de Josep Renau
Oli sobre tela pegada sobre fusta
Col·lecció Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles

Retrato de Josep Renau
Óleo sobre lienzo pegado sobre tabla
Colección Real Academia de Bellas Artes de San Carlos

Inv. 2/2003

Rosario de Velasco (1904-1991)
La matança dels innocents
1936. Oli sobre tela

La matanza de los inocentes
1936. Óleo sobre lienzo

Inv. 4240

Marthe Spitzer (1877-1956)
La jeune fille latine
1917. Bronze
Adquisició del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts (1918)

La jeune fille latine
1917. Bronce
Adquisición del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes (1918)

Inv. 1245

Adrienne Guillou (París, activa ca. 1880-1890)
París, vista des de Suresnes
Oli sobre tela
Donació Orts Bosch (2004)

París, vista desde Suresnes
Óleo sobre lienzo
Donación Orts Bosch (2004)

Inv. 190/2004

GENERALITAT VALENCIANA | TOTS A UNA veu

Conselleria d'Educació, Cultura i Esport

MUSEU BELLES ARTS VALÈNCIA

contacte

Museu de Belles Arts de València
Carrer Sant Pius V, 9 · València, C.P. 46010
T. 96 387 03 00
www.museobellasartesvalencia.gva.es
museobellasartesvalencia@gva.es

@gvamubav [TW]
@gvamubav [IG]
@GVAMuseodeBellasArtesValencia [FB]